

ВІДГУК
офіційного опонента кандидата філологічних наук
Ваховської Ольги Володимирівни
на дисертацію Вербицької Анни Едуардівни
«Концепт DISTRESS / ДИСТРЕС в англomовному медіа-дискурсі:
когнітивно-комунікативний аспект», подану на здобуття наукового
ступеня кандидата філологічних наук
із спеціальності 10.02.04 – германські мови

Рецензоване дисертаційне дослідження присвячене вивченню концепту ДИСТРЕС, об'єктивованого засобами англійської мови. Дослідження зосереджується на лінгвокогнітивному і дискурсивному вимірах актуалізації концепту ДИСТРЕС в англomовному медіа-дискурсі.

Актуальність роботи зумовлена як зверненням авторки до одного із базових психоемоційних концептів англomовної картини світу, так і запропонованим авторкою підходом до аналізу цього концепту. ДИСТРЕС як єдність біологічних, психофізіологічних, культурних, соціальних та поведінкових ознак вже виступав об'єктом дослідження у межах низки філософських, психологічних та соціологічних традицій. У лінгвістиці ДИСТРЕС у єдності його змістових параметрів, репрезентації в англійській мові й актуалізації в англomовному медіа-дискурсі як засобі впливу на масову свідомість досі не вивчався під обраним у роботі кутом, з огляду на що дослідження Вербицької А.Е. є своєчасним й таким, що закладає основу для подальших лінгвістичних розвідок психоемоційних концептів на матеріалі англійської та інших мов.

Мета рецензованого дослідження полягає у виявленні та описі мовних засобів вербалізації ко епту ДИСТРЕС й аналізі його актуалізації в англomовному медіа-дискурсі. Об'єктом аналізу постає концепт ДИСТРЕС та засоби його мовної об'єктивації в англomовному медіа-дискурсі. Предметом аналізу обрано лінгвокогнітивні й комунікативні характеристики концепту ДИСТРЕС в сучасному англomовному медіа-дискурсі.

Дисертація Вербицької А.Е. відповідає науково-дослідній темі кафедри практики англійської мови Східноєвропейського іонального університету імені Лесі Українки «Системні та функціональні характеристики одиниць

мови різних рівнів», затвердженій вченою радою СНУ імені Лесі Українки (протокол № 2 від 25 вересня 2014 р.).

Методологічну базу дослідження становить антропоцентризм у його еколінгвістичному тлумаченні. Дослідження виконане з позицій когнітивно-дискурсивної парадигми сучасної лінгвістики. Робота спирається на виважені, зрілі положення лінгвокогнітивістики та комунікативної лінгвістики й на доробок лінгвістики емоцій – наукового напрямку, апарат якого наразі розвивається, а, отже, потребує якісного дослідницького матеріалу для свого становлення. Позитивно, що рецензоване дослідження такий матеріал надає. Так, дисертація Вербицької А.Е. враховує досвід попередників й творчо розвиває окреслені ними напрямки, прагнучи довершеності дослідницьких рішень.

Авторка посилається на провідні роботи з когнітивної та комунікативної лінгвістики, на теорію концептуальної метафори та метонімії, на положення теорії семантичних полів, на доробок фреймової семантики тощо. У дослідженні використано методи концептуального аналізу, контекстуального аналізу, когнітивно-дискурсивної інтерпретації, дискурсивного та контент-аналізу, елементи кількісного й статистичного аналізу. Доречним й креативним є використання у роботі відповідного меті дослідження програмного забезпечення, що дозволяє визначити рецензоване лінгвістичне дослідження як таке, що має потужний міждисциплінарний потенціал.

Обрана методологія, застосування сучасних та відповідних меті методів аналізу й достатній обсяг матеріалу дослідження (понад 3000 вживань імені досліджуваного концепту – лексеми *distress* – у контексті; корпус медіа-текстів складає 47 000 слововживань із 17 різножанрових електронних видань писемного англомовного медіа-дискурсу за 2006–2017 рр.) свідчать про обґрунтованість винесених на захист положень і визначають достовірність висновків, яких дійшла авторка.

Наукова новизна рецензованого дослідження полягає в тому, що у ньому вперше визначено природу концепту ДИСТРЕС як культурно-специфічного конструкту в англомовному медіа-дискурсі; побудовано когнітивну структуру концепту ДИСТРЕС із залученням фреймового й польового підходів та встановлено діапазон концептуальних метафор ДИСТРЕСУ в англомовному медіа-дискурсі; схарактеризовано типологію

соціально орієнтованих комунікативних ситуацій дистресу; визначено учасників цих ситуацій; в англomовному медіа-дискурсі встановлено домінантні соціокультурні цінності, пов'язані із дистресом як психоемоційним явищем; проаналізовано комунікативні тактики й стратегії актуалізації ДИСТРЕСУ в англomовному медіа-дискурсі за їхньою регулятивною функцією та мовною формою в кожній комунікативній ситуації дистресу; на базі сучасного програмного забезпечення розроблено методику статистичного контент-аналізу з метою встановлення тональності лексичних засобів об'єктивації і ситуативної актуалізації ДИСТРЕСУ, що дозволило авторці виявити емоційно-аскіологічну та змістово-інформаційну організацію мовлення, їх вплив на ілюкутивну силу медіа-повідомлення.

Теоретична значущість рецензованого дослідження визначається його внеском у розвиток когнітивної лінгвістики (об'єктивація концептів), дискурсології (аналіз медіа-дискурсу), медіа-лінгвістики (мова засобів масової інформації), лінгвістики емоцій (методика дослідження емоційних концептів).

Практична цінність рецензованого дослідження полягає в можливості використання його результатів та висновків у лекційних курсах із теорії мовної комунікації (розділи «Масовий вплив як комунікаційний процес», «Технологія масового комунікаційного впливу»), загального мовознавства (розділ «Мова і мислення»), стилістики (розділи «Лексична стилістика», «Стилістична диференціація англійської мови»); у спецкурсах із когнітивної лінгвістики, медіа-лінгвістики, теорії дискурсу, політичної лінгвістики, лінгвістики емоцій, психолінгвістики тощо; у теорії та практиці лексикографії; у подальших наукових дослідженнях. Дослідження має неабияку міждисциплінарну цінність.

Оформлення і виклад матеріалу дослідження заслуговують у цілому позитивної оцінки. Робота логічно структурована та складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку літератури (наукових – 306 найменувань, лексикографічних – 29, програмного забезпечення – 3), списку джерел ілюстративного матеріалу (78 найменувань) та додатків, що вміщують таблиці, малюнки й результати кількісної обробки даних. Додатки узагальнюють та унаочнюють результати дослідження.

Основні положення роботи представлені у 12 одноосібних публікаціях автора (5 статей у фахових виданнях України, 1 стаття – за кордоном, 1 стаття – у науковому журналі України, 1 – у міжнародному виданні за спеціальністю (Словаччина), що індексовано в Scopus, Erih Plus, а також тези доповідей на п'ятьох конференціях). Автореферат дисертації повністю відповідає її змісту.

У першому розділі «Теоретичні основи дослідження концепту DISTRESS / ДИСТРЕС» обґрунтовано актуальність дослідження концепту ДИСТРЕС із теоретичних засад когнітивної й комунікативної лінгвістики; схарактеризовано термінологічний апарат дослідження; визначено поняття, «комунікативна ситуація дистресу», «текст» :: «медіа-текст», «дискурс» :: «медіа-дискурс», «комунікація» :: «медіа-комунікація»; узагальнено підходи до вивчення дистресу у гуманітарних науках; висвітлено принципи мовної об'єктивації концепту ДИСТРЕС та тактико-стратегічного планування в англомовному медіа-дискурсі; розроблено та сформульовано алгоритм дослідження концепту ДИСТРЕС.

У другому розділі «Лінгвокогнітивні ознаки концепту DISTRESS / ДИСТРЕС в англомовному медіа-дискурсі» викрито етимологічні й архетипові характеристики концепту ДИСТРЕС; структуровано концепт ДИСТРЕС як синкретичну єдність поняттєво-ціннісного та образно-ціннісного компонентів: встановлено ім'я концепту ДИСТРЕС; модельовано лексико-семантичне поле, яке об'єктивує ДИСТРЕС в англійській мові; виявлено концептуальні метафори, метонімії й метафтонімії ДИСТРЕСУ; схарактеризовано фреймову структуру досліджуваного концепту.

У третьому розділі «Комунікативний аспект дослідження концепту DISTRESS / ДИСТРЕС в англомовному медіа-дискурсі» класифіковано комунікативні ситуації дистресу; визначено соціальні контексти комунікативних ситуацій дистресу; встановлено типи комунікативних стратегій в англомовному медіа-дискурсі, задля чого було, зокрема, залучено поняття наративно-репрезентативної і наративно-комунікативної стратегій; виявлено мовні засоби втілення комунікативних тактик кожного із двох типів комунікативних стратегій; відстежено метафоричні репрезентації концепту ДИСТРЕС, за допомогою яких відповідні комунікативні стратегії втілюються в англомовному медіа-дискурсі; описано тональність лексичних засобів утілення комунікативних стратегій.

Отже, поставлена авторкою мета реконструювати ДИСТРЕС, об'єктивований засобами англійської мови, в його лінгвокогнітивному і дискурсивному вимірах досягнута, а отримані результати свідчать про оригінальність та самостійність проведеного нею дослідження.

Разом із тим, деякі положення у роботі Вербицької А.Е. носять дискусійний характер або викликають зауваження:

1. Не зовсім зрозумілим залишається той припущення, за яким авторка визначає когнітивний статус корелятивів метафор ДИСТРЕСУ.

1.1. У такому своєму визначенні (с. 101) Вербицька А.Е. спирається на дводоменний підхід до метафори: «Для обробки лінгвальних даних дистресу ми застосували дводоменний підхід (two-domain approach / TDA), започаткований З. Кевечешем [247; 248], У. Крофтом [194], А. Барселоною [173] й ін., котрі використали концепцію концептуальних метафор Дж. Лакоффа для розвитку теорії емоцій» (неузгодження відмінків в оригіналі виправлено мною; стилістичну ваду «концепцію концептуальних» подано згідно з оригіналом – О.В.). Чи є згаданий дводоменний підхід чимось методологічно відмінним від підходу, який пропонує теорія концептуальної метафори Дж. Лакоффа й М. Джонсона у її стандартному вигляді? Навряд чи. Не надає підстав для такого розрізнення й запропонований авторкою аналіз матеріалу дослідження. Переваги дводоменного підходу, якщо вони, на думку авторки, все ж таки наявні, залишаються у роботі не унаочненими, а аналіз виконується у цілому у термінах стандартної теорії концептуальної метафори.

1.2. Наведений нижче фрагмент роботи дозволяє припустити, що у своєму дослідженні метафор ДИСТРЕСУ авторка могла керуватися багаторівневою теорією концептуальної метафори (Kövecses, 2017), на яку вона й посилається, обґрунтовуючи, зокрема, використання дводоменного підходу:

«Так, концепт DISTRESS / ДИСТРЕС актуалізовано низкою корелятивів різного рівня схематизації. Проекції концепту проаналізовано в рамках таких корелятивів, як «скелетні» (skeletal) образні схеми, домени та фрейми. Поява метафор зумовлена просторовим і силодинамічним сприйняттям, однак власне самі образи-схеми є конструкціями, що не містять усього багатства й повноти досвіду [198, с. 23]. Образні схеми структурують / упорядковують складніші концепти, сполучені з цим досвідом. Діапазон концептуальних

метафор концепту охоплює кореляти високого ступеня схематизації, а саме образ-схеми ВЕРТИКАЛЬ, БЛОКУВАННЯ / ПРИМУС, КОНТЕЙНЕР, СИЛА, БАЛАНС та домени – кореляти нижчого ступеня схематизації, а саме базові домени (термін – [97, с. 23; 210, с. 234; 257, с. 149]) ПРОСТІР, КОЛІР, ЗВУК / ВИСОТА ТОНУ і домени ІСТОТА, ЗБРОЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ (фрейм ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ), ХВОРОБА. Ці кореляти мотивують орієнтаційні, онтологічні та структурні метафори, які концептуалізують уявлення про власне дистрес та суб'єкт дистресу [253]» (с. 101).

Пор.: Згідно з Kövecses (2017), «у процес метафоризації одночасно залучено концептуальні структури різних рівнів схематизації: від найбільш до найменш схематизованих; це, відповідно, образ-схема → домен → фрейм → ментальний простір». У рецензованому дослідженні, дійсно, метафоричні кореляти ДИСТРЕСУ визначаються як сутності різного рівня схематизації, де максимальний рівень абстрактності приписується образ-схемам, поданим у перцептивному досвіді людини.

Залучення до роботи ідеї багаторівневості схемних концептуальних структур вимагає, на мій погляд, певного узгодження цієї ідеї, з одного боку, та, з іншого, припів фреймового моделювання, якими керується авторка у схемному поданні структури концепту ДИСТРЕС. Видається, що фреймовому моделюванню піддається поняттєво-ціннісний компонент ДИСТРЕСУ, тоді як образно-ціннісний компонент ДИСТРЕСУ структурований за рівнями схемності залучених у метафору сутностей. При цьому, компоненти концепту ДИСТРЕС синкретичні й виокремлені авторкою лише з евристичних міркувань. Така синкретичність може вимагати певних акцентів при розбудові методологічного апарату дослідження. Чи є, наприклад, фрейм концепту ДИСТРЕС та фрейм «ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ, який утворює метафора DISTRESS IS A PLAY / ДИСТРЕС Є ВИСТАВОЮ» у складі домену ДІЯЛЬНІСТЬ (с. 114) сутностями одного порядку? Пор. також: «Ці метафори сполучено зі слотами фреймової моделі концепту (див. с. 111), наповненими інформацією про ВНУТРІШНІ ВІДЧУТТЯ, ЗОВНІШНІЙ ВІЯВ переживання дистресу суб'єктом і ВПЛИВ ЕМОЦІЇ / СТАНУ на нього, для утворення метафоричних проєкцій» (с. 108).

Про необхідність розстановки додаткових акцентів у методологічному апараті дослідження свідчить недостатнє висвітлення критеріїв, за якими

авторка у фреймовій моделі ДИСТРЕСУ вирізняє розширення, з одного боку, та слоти, з іншого (с. 115).

Застосування ідеї багаторівневості схемних концептуальних, зокрема метафоричних, структур у роботі є позитивним, але таке застосування вочевидь потребує уточнення й подальшої розробки та може бути віднесене до перспектив дослідження.

2. Не зовсім систематичним, хоча й виправданим, у роботі видається пояснення взаємодії метафор та метонімії ДИСТРЕСУ у термінах метафтонімії. За словами авторки, «Концептуальну структуру концепту DISTRESS / ДИСТРЕС формує кореляція метонімії й метафори, де метонімія виявляє інформацію про тілесний досвід емоції, а метафори збагачують структуру концептуальним потенціалом <...> Приклади є засобами метафтонімії за типом «метафора з метонімії». Метафтонімічною моделлю є ЧАСТИНА (голос) → ЦІЛЕ (емоція суб'єкта дистресу)» (с. 102, 110). При тому, що метафори ДИСТРЕСУ у цілому можна визначити – через природу їхнього референта, адже дистрес є одним із qualia – як метафори утілені, тобто метонімічно мотивовані (пор.: Lakoff, Núñez, 2000), авторка застосовує поняття метафтонімії для пояснення когнітивного механізму в основі лише окремих прикладів.

Доцільність визначення метафор ДИСТРЕСУ як метафор (переважно) утілених підкреслюється матеріалом дослідження, де дистрес та суб'єкт дистресу можуть не розрізняватись (с. 103).

3. Важко погодитися із вживанням авторкою деяких лінгвістичних термінів.

3.1. *Номінативне поле vs. лексико-семантичне поле*: авторка згадує номінативне поле (с. 89) з тим, аби продовжити структурувати імена ДИСТРЕСУ у вигляді лексико-семантичного поля. Чи не варто було б взагалі утриматись від згадування номінативного поля в роботі?

3.2. Залишається не зовсім уніфікованим вживання авторкою термінів *цільовий концепт, сфера-ціль* (с. 100) на позначення ДИСТРЕСУ як метафоричного референту та терміну *корелят* на позначення ко ептів, у термінах яких ДИСТРЕС пояснюється у метафорах.

3.3. Наводячи визначення медіа-дискурсу, авторка не посилається на джерела, що має свідчити про те, що визначення належить їй особисто (с. 54).

3.4. Термін *лінгвальні дані дистресу* (с. 101) бажано було б прояснити.

4. Оформлення дисертації. У роботі помічені поодинокі друкарські та пунктуаційні вади, неузгодженість відмінків, неточності стилю (с. 89, 101, 110 тощо).

Наведені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дослідження, яке є самостійним, цілісним й завершеним. Результатами дослідження є нові, науково обґрунтовані дані, які мають суттєве значення для розбудови лінгвокогнітивістики, дискурсології, медіа-лінгвістики, лінгвістики емоцій, є значущими для низки суміжних наук. У цілому робота відповідає вимогам п. 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому постановою КМУ №567 від 24.07.2013 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 та №1159 від 30.12.2015, а її автор, Анна Едуардівна Вербицька, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук із спеціальності 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент канд. філол. наук,
доцент кафедри англійської філології і філософії мови
імені професора О.М. Мороховського
Київського національного лінгвістичного університету

Власноручний підпис
О.В. Ваховська
завіряю: ст. Інспектор ВК
Редюбова Т.А. ф.у.

Підпис канд. філол. наук О.В. Ваховської засвідчую.
Учений секретар Київського національного
лінгвістичного університету

Власноручний підпис
Г.І. Лиса
завіряю: ст. Інспектор ВК
Редюбова Т.А. ф.у.

Секретар вченої ради *Т.А. Редюбова* Миса 1.1.
Відрук одержано 24.09 2018р.
В.о. вченою секретарем ануради *Л.В. Селюк*